

ШЛЯХИ ТА ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВОЇ КУЛЬТУРИ НАСЕЛЕННЯ

У статті розглянуто основні шляхи та запропоновано засоби реалізації державної політики у сфері формування податкової культури населення.

Ключові слова: податки, податкова культура, податкова освіта, податкове виховання, платники податків, фіскальна служба, державна податкова політика.

В статье рассмотрены основные пути и предложены средства реализации государственной политики в сфере формирования налоговой культуры населения.

Ключевые слова: налоги, налоговая культура, налоговое образование, налоговое воспитание, плательщики налогов, фискальная служба, государственная налоговая политика.

The article reviews the main ways and means of realization proposed government policy in the formation of tax culture population.

Key words: taxes, tax culture, tax education, tax upbringing, taxpayers, fiscal services, state tax policy.

Вступ

Актуальність теми дослідження зумовлена нагальною потребою у формуванні нової державної політики, спрямованої на побудову стабільної та справедливої системи оподаткування, зменшення податкового тиску і забезпечення збалансованості фіскальних інтересів держави та соціальних потреб платників податків. За час існування податкової системи в Україні відбулося формування негативного світогляду та сприйняття платниками податкового інституту, що спричиняє не лише економічне, а й моральне їх виснаження. Це стало однією з основних причин низького рівня збирання податків, ухиляння від їх сплати, появи значних обсягів тіньового сектору економіки. Такий стан значною мірою пояснюється низьким рівнем податкової культури, вимагає перегляду існуючих податкових принципів, обґрунтування оптимального рівня оподаткування, прийняттого для всіх учасників податкового процесу, а також формування якісно нових взаємовідносин, що ґрунтуються на засадах партнерства, взаєморозуміння та взаємоповаги.

Водночас динаміка розвитку податкової системи та інтегрованих до неї податкових інструментів вирішення соціально-економічних завдань сьогодні є достатньо високою, тому наукові пошуки перспективних новацій у цій сфері мають здійснюватися на постійній основі [1].

У зв'язку з цим, назріла потреба визначення шляхів та засобів реалізації державної політики у сфері формування та підвищення податкової культури населення.

Наукові роботи З. Варналій, В. Калустяна, А. Крисоватого, А. Лаврешова, П. Мельника, Л. Тарангул та ін. присвячені дослідженню стану податкової політики, визначенню проблем реформування податкової системи України та перспективам її розвитку. Крім цього, висвітлюються дискусійні питання щодо сутності податкового потенціалу держави та ролі податкової культури як складової податкового потенціалу.

У роботах В. Андрущенко, А. Василенко, Т. Воїнової, О. Крилова, В. Ткачук та ін. досліджується питання сутності податкової культури з погляду морально-етичних норм поведінки індивіда та взаємозв'язку з іншими соціокультурними категоріями [2].

Визначені дослідження та їхні результати складають теоретичний і методологічний базис для розробки концепції і вдосконалення механізму реалізації податкової політики держави у сфері формування податкової культури населення, що є важливим науковим завданням і зумовлює вибір теми дослідження.

Постановка проблеми

Визначити основні шляхи та запропонувати комплекс засобів для реалізації державної політики у сфері формування податкової культури в Україні.

Результати

Податкова культура являє собою певний рівень податкової самосвідомості в суспільстві, за якої держава проводить податкову політику, що враховує інтереси суспільства, а платники податків

усвідомлюють потребу виконання обов'язку з повної та своєчасної сплати податків і зборів до бюджету [3].

Рівень податкової культури залежить від загального духовно-морального і соціально-психологічного клімату суспільства, від цінностей і норм, що переважають серед представників влади, бізнесу, культури та транслиуються населенню за допомогою засобів масової інформації. Податкова культура повинна формуватися впродовж усього життя людини і, насамперед, у системі освіти – у школі, середніх спеціальних і вищих навчальних закладах, у центрах професійного навчання та підвищення кваліфікації, а також у трудових колективах та за місцем проживання. Важливими соціальними інститутами виховання податкової культури є традиційні українські релігійні конфесії, а також засоби масової інформації та реклама.

Формування податкової культури можливо розглядати з двох позицій, що одночасно постають ключовими напрямками її підвищення:

1) як процес, безпосередньо пов'язаний з формуванням державою ціни суспільних благ, якої виступають податки. У цьому разі слід розглядати податкову культуру не лише платників податків, але й держави. Найбільшого фіскального ефекту для держави і фінансового ефекту для платників податків можна отримати в більш короткі строки на основі проведення політики державного регулювання та оптимізації податкового тиску. Оптимальне податкове навантаження припускає зведення до мінімуму впливу чинника монополії в процесі формування ціни державних послуг, створює умови для органічного поєднання інтересів усіх суб'єктів податкових відносин для збільшення доходів держави та платників податків на базі загального економічного зростання.

2) як освітньо-виховний процес, що передбачає формування державою в населення країни податкової грамотності та свідомості. Формування податкової культури розглядається як складний, багатоаспектний, тривалий процес затвердження в способі мислення, почуттів і поведінки громадян різного віку: податкового світогляду; особистої відповідальності перед суспільством за сумлінне виконання податкового обов'язку; усвідомлення кожним, що повна та своєчасна сплата податків є запорукою підвищення добробуту громадян та економічного зростання України [3].

Основна мета державної політики щодо формування податкової культури населення на сучасному етапі є об'єднання зусиль і взаємної відповідальності депутатського корпусу, уряду, державних структур, податківців, освітніх закладів, професійних і громадських об'єднань, бізнесменів і підприємців та інших пересічних громадян на формуванні податкового відповідального світогляду населення різного віку.

Для цього важливе рішення таких взаємопов'язаних завдань:

– розвиток та вдосконалення податкової освіти майбутніх платників податків;

– професійна перепідготовки та підвищення кваліфікації керівників і фахівців, відповідальних за підготовку та ухвалення рішень у сфері податкової політики, оподаткування та забезпечення податкових надходжень до бюджетів;

– неперервна і цілеспрямована робота на всіх рівнях і структурах виконавчої та законодавчої влади з вироблення економічного механізму та нормативно-правової бази в галузі державного регулювання економіки, оподаткування та забезпечення економічної безпеки держави;

– поширення податкових знань;

– залучення засобів масової інформації до консолідації громадян навколо проблеми ухилення, неповної та несвоєчасної сплати податків.

Для реалізації державної політики щодо формування податкової культури населення пропонується здійснити комплекс заходів:

1. У сфері державного регулювання потрібне:

– чітке розмежування повноважень і відповідальності між центральними органами виконавчої влади, їхніми територіальними органами та органами місцевого самоврядування;

– створення Координаційної громадської ради з питань податкової освіти та формування податкової культури населення;

– впровадження системи показників, як критеріїв ефективності діяльності органів Державної фіскальної служби України у сфері підвищення податкової культури платників податків;

– залучення керівників, фахівців та спеціалістів територіальних органів виконавчої влади до заходів з формування податкової культури;

– активна співпраця з бізнесом щодо регулювання податкової політики;

– забезпечення фінансування заходів за рахунок бюджетних асигнувань та залучення позабюджетних коштів;

– створення умов для стимулювання благодійності в частині пропаганди високої податкової культури.

2. У галузі нормативно-правового забезпечення слід створити ефективний правовий механізм, а саме:

– розробити та ухвалити закон України «Про податкову освіту, виховання і формування податкової культури в Україні»;

– розробити та ухвалити Цільову комплексну довгострокову програму: «Формування та розвиток податкової культури в Україні на 2015-2020 роки і в перспективі до 2030 року» з урахуванням сучасного економічного стану, прагнення України до вступу до Європейського Союзу, ментальності різних груп населення і територіальних особливостей країни;

– розробити Концепцію формування податкової культури в Україні та прийняти постанову Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції формування податкової культури населення»;

– забезпечити врахування основних положень Концепції при розробці проектів інших нормативно-правових актів;

– внести зміни до законодавства України щодо посилення відповідальності юридичних і фізичних осіб за приховування або мінімізацію доходів, що підлягають оподаткуванню та інші умисні «податкові» правопорушення;

– залучати широкі кола населення до активного обговорення проектів законів та регуляторних актів, що проводяться в рубриці «Консультації з громадськістю» на урядовому веб-сайті «Громадянське суспільство і влада» та офіційному веб-порталі Державної фіскальної служби України в розділі «Регуляторна політика».

3. В освітньо-виховній сфері є доцільним використання таких методів і прийомів:

– постійне оновлення на розширення спеціального курсу майбутнього платника податків в освітніх установах;

– проведення регіональних конкурсів окремо серед юридичних та фізичних осіб на кращого платника податків у селі, районі, місті, області;

– виховання в населення поваги до податків та пропаганда важливості їх сплати для кожної родини і країни загалом;

– проведення конкурсів кращого малюнка, плаката, фотографії, літературного твору, фільму, реклами на податкову тематику;

– створення телевізійних програм на державних та регіональних каналах, що розкривають роль та місце податків у житті людей і держави; зустрічі з відомими вченими, керівниками органів державної влади та місцевого самоврядування, фахівцями фіскальних органів, ректорами навчальних закладів, лідерами громадських організацій, представниками малого та середнього бізнесу, популярними акторами та журналістами, спортсменами та музикантами, а також з талановитою молоддю;

– проведення масових заходів з патріотичного виховання молоді під гаслом «Сплата податків – запорука національної безпеки України»;

– популяризація податкових програм, проектів, заходів, що проводяться громадськими організаціями платників податків, учасниками волонтерського руху, органами державної влади України;

– видання регіональних журналів, газет, буклетів, рекламної продукції на податкову проблематику та її розповсюдження серед населення країни.

Реалізація державної політики щодо формування та підвищення податкової культури має зводитися до такого:

1) зниження податкового тиску і витрат платників щодо сплати податків та зменшення нерациональних втрат і збільшення податкових надходжень до бюджету, тобто досягнення оптимального балансу інтересів, прав і обов'язків між платниками та державою;

2) збільшення витрат платників щодо ухилення від сплати податків: оптимізація складу податків, усунення податкових лазівок, удосконалення контролю і посилення відповідальності;

3) формування податкової самосвідомості громадян для виконання почесного обов'язку, заохочення сумлінних платників податків.

На урядовому порталі оприлюднено Концепцію реформування податкової системи України [4], що знаходиться на стадії доопрацювання. Очікується, що зниження ставки оподаткування ЄСВ з одночасним запровадженням прогресивної шкали оподаткування ПДФО призведе до збільшення податкових надходжень та виведення зарплат із «тіні». Урядову концепцію представники влади і бізнесу оцінюють по-різному, тому триває дискусія та її активне обговорення з громадськістю. Так, наприклад, керівник податково-юридичної практики Ernst&Yong В. Котенко поділився власним баченням стимулювання підприємств працювати «по-білому» – «потрібно зробити жорсткішою відповідальність за ухилення від сплати податків, адже зараз податки не сплачують не тільки тому, що вони звеликі, а й тому, що їх дешевше не сплачувати» [6].

Проте виникає великий сумнів, що роботодавці вже завтра почнуть виплачувати всю зарплату офіційно і сплачувати повним обсягом податки. Збільшення надходжень до бюджету уряд розглядає переважно за рахунок застосування фіскальних важелів і залишає поза увагою широкий спектр неподаткових інструментів, що є суттєвим прорахунком.

На наш погляд, усі ці заходи не дадуть належних результатів, доки люди не почнуть довіряти своїй державі. Зміцнити податкову дисципліну та поліпшити податкову культуру можна лише за умови підвищення авторитету держави. Громадяни мають переконатися, що влада існує для них, а не вони для влади. У формуванні нової ідеології податкової політики важливу роль мають відігравати конструктивні, партнерські і доброзичливі відносини між владою, податківцями, з одного боку, та господарюючими суб'єктами – з іншого. У свою чергу, коли українці переконаються, що держава не просто обирає їх, а є надійним гарантом їхнього благополуччя, представником їхніх інтересів, вони, імовірно, пишатимуться своїм статусом платника податків, як і європейці [5].

Низький рівень податкової дисципліни, освіти і культури українських платників податків не дозволяє в короткостроковій перспективі суттєво збільшити податкові надходження за рахунок виведення зарплат із тіньового сектора економіки та добровільної сплати податків. Як зазначив головний редактор журналу «Вісник Міністерства доходів і зборів України» Петро Кричун, «реформи можна провести швидко, а от сформувавши нову ментальність і ставлення до обов'язку сплати податків доведеться роками» [6].

У процесі формування податкової культури населення важлива роль належить поглядам, уявленням, настановам, почуттям, звичкам людей. Залежно від того, якими цінностями та ідеалами керуються люди, багато в чому залежить характер їхньої податкової поведінки. У зв'язку з цим особливого значення набуває неперервна цілеспрямована робота всіх структур щодо навчання,

виховання та освіти, передусім молоді, щоб сумлінне та відповідальне виконання свого податкового обов'язку ставало органічною частиною світогляду, настановою, звичкою громадян України.

Висновки

Формування податкової культури населення має важливе значення в умовах демократизації суспільного життя. Саме податкова культура повинна посісти головну роль у розбудові правової держави, тому що вона тісно пов'язана із формуванням податкової правосвідомості громадян, новим баченням держави як демократичної, суверенної та незалежної, усвідомленням взаємозв'язку права і закону, з визнанням пріоритетного місця ролі людини і громадянина в цивільно-правових і державно-правових відносинах. Це означає, що висока податкова культура є одним із головних чинників демократизації суспільства, що характеризує податкову свідомість та фіскальну поведінку платника з огляду на рівень і зміст його виховання, соціальної активності, економічної підготовки та загальноосвітнього рівня.

Головним завданням державної податкової політики на сучасному етапі вважаємо розробку і реалізацію Національної програми (Концепції) з формування та підвищення податкової культури населення на умовах державно-приватного партнерства. Держава повинна взяти на себе роль координатора зусиль усіх зацікавлених сторін і

сприяти через органи влади реалізації ініціатив громадських та приватних організацій щодо податкової освіти та виховання всіх категорій населення країни, а також заходів, спрямованих на розширення спектра та якості державних послуг, які надаються платникам податків. Пріоритети державної податкової політики щодо формування податкової культури в суспільстві мають базуватися на засадах ціннісних орієнтацій та морально-етичних норм, а не на наповненні бюджету «будь-якою ціною» і домінуванні фіскального підходу. Саме таким чином повинна формуватися соціально-справедлива, національна і патріотична податкова політика України.

Підвищення рівня податкової культури в Україні має перспективу лише за умови постійної діяльності щодо дотримання балансу інтересів, прав і обов'язків між кожним суб'єктом податкових відносин: державою, фіскальною службою і платниками податків.

Прагнення України до вступу в ЄС та нагальна потреба вирішення соціально-економічних завдань вимагає проведення ефективної реформи у сфері податкових відносин та вдосконалення державної політики щодо формування високої податкової культури населення, тому наукові пошуки перспективних новацій у цій сфері мають здійснюватися на постійній основі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вісник Міністерства доходів і зборів України, березень 2014 року. – № 11. – С. 55.
2. Ручкіна В. М. Формування податкової культури в Україні та аналіз її складових частин / В. М. Ручкіна // Економіка промисловості. – 2013. – № 1-2 (61-62). – С. 194–200.
3. Касимов Д. О. Институциональные основы формирования и развития налоговой культуры : автореф. дис. ... канд. экон. наук: спец.: 08.00.10 «Финансы, денежное обращение и кредит» / Касимов Дмитрий Олегович. – Саратов, 2012. – 20 с.
4. Концепція реформування податкової системи України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sfs.gov.ua/anonsi/7085.html>.
5. Башинський І. А. Формування податкової культури в Україні / І. А. Башинський // Зб. наук. праць Херсонського національного технічного університету. – Вип. 2 (5). – Херсон, 2011. – С. 9–14.
6. Вісник Міністерства доходів і зборів України, серпень 2014 року. – № 32. – С. 48.

Рецензенти: *Лопушинський І. П.* – д. н. держ. упр., акад.;
Половцев О. В. – д. н. держ. упр., професор.

© Башинський І. А., 2014

Дата надходження статті до редколегії 01.10.2014 р.

БАШИНСЬКИЙ Ігор Анатолійович – аспірант Херсонського національного технічного університету, м. Херсон, Україна.

Коло наукових інтересів: реалізація державної політики щодо формування податкової культури в Україні.